

Søren Bloch Laache (1856–1941) – indremedisinsk professor, polyhistor og stabeis

Michael 2017; 14: 117–28.

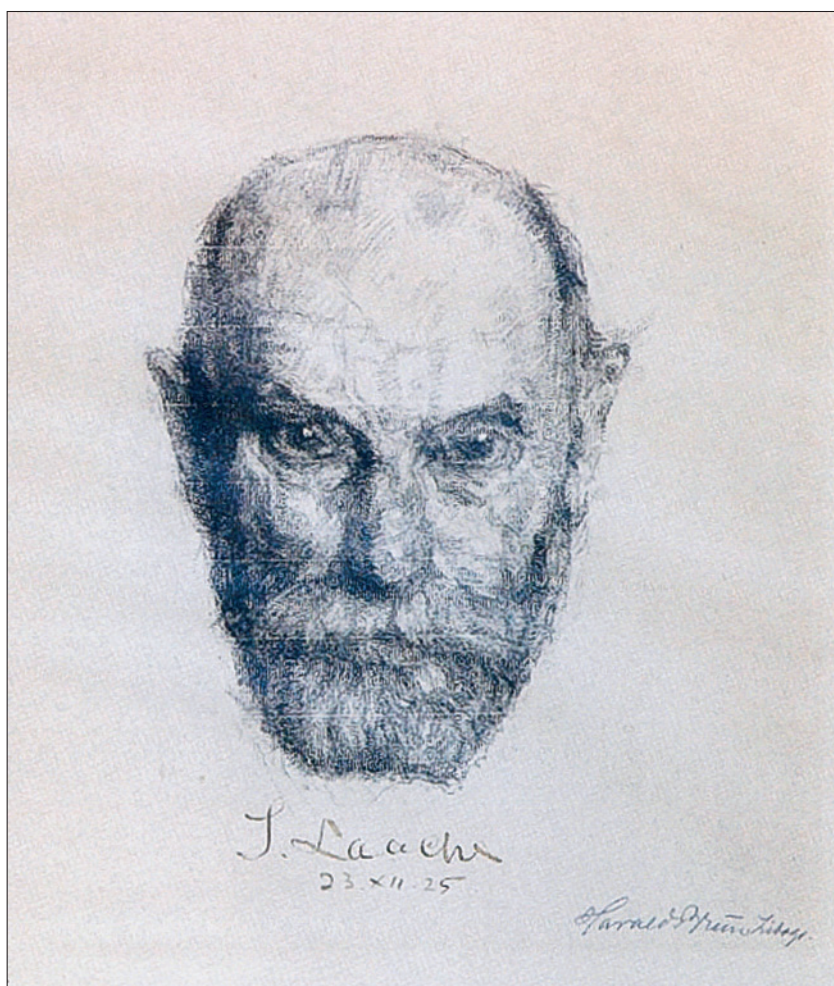
Knappt noen professor i medisin har over tid øvet større innflytelse over norske leger enn Søren Bloch Laache da han gikk av i 1923 etter å ha undervist mer enn 30 årskull studenter. Han blir ofte husket som mannen som kjempet mot spesialisering innen medisin, men han fortjener langt bedre. Laache var en pioner innen hematologien, en internasjonalt kjent forsker og en fremragende klinisk lærer. Han fremholdt at pasienten måtte diagnostiseres og behandles ut fra et helhetssyn. Indremedisinen var for han et udelelig moderfag. Spesialiseringen kunne han ikke stoppe, men tiltagende spesialisering har medført flere svakheter i omsorgen for pasienter med sykdommer på tvers av organgrenser. I dag er de fleste enige i at pasientene trenger flere generelle indremedisinere.

Søren Bloch Laache iakttar oss med et oppmerksomt og intenst blikk i figur 1. Han var en av Norges mest berømte leger i sin samtid, professor i indremedisin på Rikshospitalet, en mann som sto på barrikadene for det han trodde på og som var elsket av studentene.

Vi skal knapt 90 år tilbake i tid til året 1928. Det holdes en stor internasjonal kongress i medisin i Oslo og festmiddagen arrangeres på Restaurant Kongen. Antrekket er kjole og hvitt. Søren Bloch Laache ankommer per sykkel og går inn. Han er kledd i en gammel bonjour, er uten skjorte og har to stråhatter på hodet. Han blir stoppet inntil man oppdager at den uflidde herre er æresgjesten man har ventet på. Denne historien fyller ut det inntrykk mange i ettertid har om stabeisen Laache – en gammel mann som kjempet mot fremskrittet og spesialiseringen av medisinen. Og man smiler litt av hele historien; åpenbart en alderssvekket mann.

---

1 Artikkelen er basert på et foredrag som ble holdt i Stiftelsen Nasjonalt medisinsk museum i Det norske Videnskaps-Akademi 26 november 2016. Viktigste kilde er minnetalen som ble holdt av professor dr. med. Olav Hanssen om professor dr. med. Søren Bloch Laache i Det norske Videnskaps-Akademi 6 mars 1942.

Figur 1. Søren Bloch Laache (1854–1941). Litografi av Harald Brun (1873–1927) i 1925.

Jeg ønsker å korrigere bildet. Laache var en glitrende personlighet som fjettet sin samtid med sine enorme kunnskaper, energi og veltalenhet. Årsakene til å trekke han frem 75 år etter hans død er flere. Viktigst er at han var en pioner innen diagnostikk av blodsykdommer, en forsker med en veldig litterær produksjon som omfattet så si alle indremedisinenes områder og en fremragende klinisk lærer.

Et personlig minne er at jeg i 1996 hadde arvet Laaches gamle kontor i 2. etasje på Medisinsk avdeling A. Fra kontoret så jeg ned på store containere som ble brukt til bortkjøring av materiale i forbindelse med flyttingen av

Figur 2. Søren Bloch Laache i sitt bibliotek 1(ukjent fotograf)

hospitalet til Gaustad. En dag så jeg at det lå masse bøker i containeren hvorav noen åpenbart var fint innbundet. Så jeg fant en stige og klatret opp i containeren og sto snart begravet i gamle bøker som en gang hadde tilhørt Søren Bloch Laache. Han gikk av ved fylte 70 år i 1924 og i september året før ga han sin store boksamling til Rikshospitalet. Han ble malt av Erik Werenskiold (1855–1938) det året og de som hadde bestilt maleriet, sto

Figur 3. Søren Bloch Laache i sitt bibliotek 2 (ukjent fotograf)

igjen med et overskudd på 716 kroner og 31 øre. Denne summen skulle tjene som «grunnstamme til professor Laaches biblioteksfond, hvis formål skal være vedlikehold, komplettering og utvidelse av det av ham til Rikshospitalets skjenkede bibliotek.» Men slik gikk det ikke. Bokgaven ble flyttet på loftet og skulle nå sendes til forbrenning. Jeg sanket med meg mange interessante bøker og skrifter og også noen tidligere upubliserte bilder av Laache i sitt bibliotek (figur 2–4)

Figur 4 Søren Bloch Laache i sitt bibliotek 3 (ukjent fotograf)

Oppvekst, utdanning og karriere

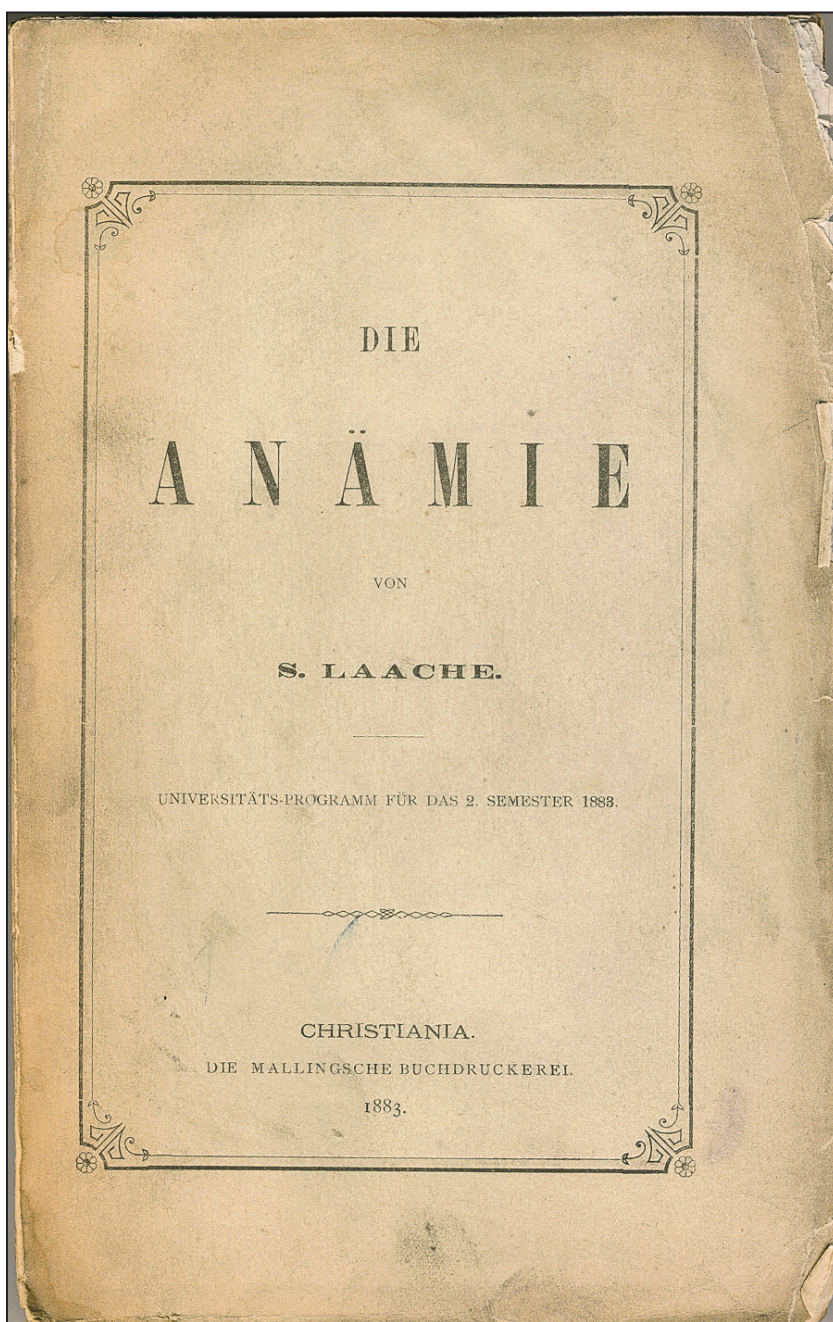
Søren Bloch Laache var sønn av gårdbruker Petter Laache og kone Pauline og ble født i Fet 31 januar 1854. Han giftet seg 24 år gammel med gårdbrukerdatter Hilda Emilie Laache (samme etternavn) (1851–1935) og sammen fikk de fire barn hvorav to sønner og en datter vokste opp (figur 5). Sønnen Rolv ble historiker og statsstipendiat, medlem av Det norske Videnskaps-Akademi og kjent for sin doktoravhandling om Henrik Wergeland (1808–1845). Søren Bloch Laache ble cand. med. i 1877 og arbeidet deretter som almenpraktiserende lege i noen år. Ved siden av dette arbeidet jobbet han som assistent hos professor Jacob Worm – Müller ved Fysiologisk institutt og fra 1881 hos patologen professor Hjalmar Heiberg. Nå skjøt karrieren fart. Han ble reservelege ved Medisinsk avdeling A ved Rikshospitalet i 1883 og fra juli 1887 ble han konstituert som overlege ved Medisinsk avdeling B bare 33 år gammel. Han var da allerede en meget anerkjent lege og forsker pga besvarelsen av Universitetets prisoppgave fra 1881: «Om blodets, navnlig de røde blodlegemers forhold ved anæmiske

Figur 5. Søren Bloch Laache fotografert ca 22 år gammel. (Fotograf Lindegaard, Christiania, ca. 1876)

tilstande». Det var professor Worm-Müller som hadde satt Laache i gang med dette arbeidet som tok fire år. Laache var en av de første som tok mikroskopet i bruk for å vise erytrocyttene utseende ved anemi. Arbeidet var teknisk meget vanskelig fordi Laache måtte mikroskopere ufargede celler. Bare få år senere publiserte Paul Erlich (1854–1915) en metode for å farge blodceller. Dette gjorde mikroskopien meget enklere og kom til å revolusjonere hematologien. Laache mestret imidlertid vanskelige arbeidsforhold. Spesielt berømt ble Laache for beskrivelsen av erytroblastene ved pernisiøs anemi. Også de eiendommelige krisene ved denne den gang livsfarlige sykdommens ble nøye beskrevet. For besvarelsen fikk han Professor Skjelderups gullmedalje. Første del av avhandlingen ble senere trykt som universitetsprogram med tittelen «*Die Anämie*» i 1883² (figur 6). Boka ble hurtig et referansearbeid i hele Europa og Laache fikk tilnavnet Der Blutlaache. Hans litterære produksjon var meget omfattende og omfattet hele

2 Laache SB. *Die Anämie*. Universitäts-Programm für das 2. Semester 1883. Christiania 1883. 276 sider

Figur 6. Die Anämie – Boka som gjorde Søren Bloch Laache internasjonalt berømt i løpet av et par år.

det indremedisinske fagfelt^{3,4,5}. Han var særlig interessert i tolkning av symptomer som kunne omfatte flere organer slik som svimmelhet, varme-regulering og feber, endokarditt og forandringer på tungen ved patologiske tilstander⁶. Hans bok om klinisk urinalyse⁷ fikk europeisk utbredelse og ble oversatt til tysk, fransk, italiensk og gresk. Han tok doktorgraden i 1890 på et arbeid om tuberkuløs lungesykdom⁸.

I 1894 døde professor Emanuel Winge ved Medisinsk avdeling A og Søren Bloch Laache overtok undervisningen som «tilforordnet» professor. I 1896 utnevnes han 40 år gammel som professor i patologi og medisinsk terapi og satt i dette professoratet til han gikk av i 1924.

Slaget med «detaljistene» om spesialisering innen medisin

Laache var fra 80-årene et fremtredende og etter hvert ledende medlem i de viktigste organisasjonene innen norsk medisin: Det norske medicinske Selskab, Den norske lægeforening (stiftet i 1886) og tidsskriftene. Han startet som opprører som medlem av Bjærget – en pjoiter og tobakksklubb innen Det norske medicinske Selskab. Bjærget gjorde opprør mot fakultetet og professorene. De mente medisinen var et anvendt fag og krevde reform av så vel studiet som praktiseringen av medisin. Unge praktikere sto opp mot gamle teoretikere. Han var førstesekretær i Det norske medicinske Selskab i perioden 1884–1892 og redigerte i samme periode *Norsk Magazin for Lægevitenskapen*. Derfor satt han helt sentralt da opprørske legene tok initiativet til å stifte Den norske lægeforening i 1886. Senere inntok han en vesentlig mer konservativ rolle. Den saken som mer enn noen annen preget Laache i 20 år rundt århundreskiftet var kampen mot spesialisering innen medisin, eller kampen mot «detaljistene» som Laache yndet å kalle dem. Dette var ingen arena for sarte sjeler. Ordbruken var til dels meget krass. Laaches hovedmotstander var Vilhelm Uchermann (1852–1929) som hadde arbeidet som militærlege og lege ved Lofotfisket, etterfulgt av legepraksis i USA og Kristiania. Han mente at eneste dugelige vei for sykehusleger var å spesialisere seg. Selv ble han spesialist i hudsykdommer og senere overlege

3 Laache SB. *Om perkussion af hjertet*. Festskrift i anledning af doctor medicinae Hjalmar Heibergs 25 aars jubileum som professor ved Kristiania universitet. Kristiania 1895, side 61–87

4 Laache SB. Om St. Veitsdans og lignende tilstande. *Norsk Magazin for Lægevidenskapen* 1901, side 97–215

5 Laache SB. Om paralytiske tilstande i gastro-intestinaltraktus, særlig den akute og subakute mave-dilatation. *Norsk Magazin for Lægevidenskapen* 1904, side 481–525.

6 Laache SB. *Die Wechselbeziehungen in der menschlichen Pathologie und Therapie. Eine allgemein-medizinische Studie*. Stuttgart 1905. 75 sider.

7 Laache SB. *Harn-Analyse für practische Ärzte*. Leipzig 1885. 166 sider.

8 Laache SB. Om empyema pleurae, kliniske iagttagelser med specielt hensyn paa den operative behandling og dennes komplikationer. Avhandling for doktorgraden. *Norsk Magazin for Lægevidenskapen* 1889, side 613–810.

og professor i Øre-nese-hals-faget. Uchermanns innsats førte til en rekke reformer, ikke minst innen hva vi i dag vil kalle samfunnsmedisin. Gang på gang var han i tottene på Laache og presset på forskjellig vis Laache til å bli en forsvarer av det bestående.

Laaches overbevisning var at leger som oftest må løse sine oppgaver alene uten andre hjelpemidler enn sine fem sanser, sine hender og sunt skjønn. Derfor burde indremedisin være det medisinske studiums rygggrad og måtte ikke deles opp i spesialiteter. Laache førte kampen under feltropet «*Medicina interna una et indivisibilis*» overalt hvor han opptrådte, i fakultetet, på overlegemøter, i Det norske medisinske Selskab og i tidsskriftene. Han omtalte Øre-Nese-Hals avdelingen for «en avdeling for neseblødning» og da det kom forslag om tilsetning av en overlege i røntgendiagnostikk utbrøt han: «Overlege? Umulig, en fotograf?». Da spesialiteten neurologi skulle opprettes, nøyde han seg ikke med å protestere men skrev selv en lærebok i faget⁹. Den ble ingen suksess, men forteller mye om hvor steilt frontene sto. Denne læreboken har forøvrig et interessant innledningskapittel der Laache redegjør for undervisningen i indremedisin som strakk seg over 10 semestre. Han var godt fornøyd med dette fordi hans forgjenger Emanuel Winge (1827–1894) hadde trengt 20 semestre for å dekke faget på en forsvarlig måte. Laache var for øvrig meget interessert i historie og hadde forbilder tilbake til den antikke medisin. I 1911 beskrev han utviklingen i norsk medisin gjennom de siste hundre år i anledning Universitetets 100 års jubileum.¹⁰

En fremragende lærer

Knappt noen professor i medisin har over tid øvet større innflytelse over norske leger enn Søren Bloch Laache da han i 1923 gikk av etter å ha undervist mer enn 30 årskull studenter. Han var den suverene kliniker med blikket for det vesentligste og en sjelden evne til å finne en rammende karakteristikk. Han ble beskrevet som usedvanlig veltalende og hans formuleringer var preget av livlige og fengende ideassosiasjoner. Nettopp i undervisningen kunne Laache kjempe for sin sak, den udelelige indremedisinen, og den muligheten brukte han til gagns. Han nedla et enormt arbeid som kliniker og rollemodell ved sykesengen, men også hans kateterforelesninger var berømte. Studentene elsket ham og han stilte gjerne opp på deres fester. I 1897 skulle det holdes Oktoberfest – som i likhet med festen av samme navn i min egen studietid – var meget fuktig og preget av

⁹ Laache SB.. *Neurologi. Forelesninger og klinikker i den interne medicin*. Kristiania 1923, 429 sider

¹⁰ Laache SB. *Norsk medicin i hundrede aar*. Kristiania 1911, 289 sider. (Tillegg til *Norsk Magazin for Lægevidenskab* september 1911 i anledning av Universitetets 100 årsjubileum.)

grove vitser. En kvinne hadde fått tak i et menykort fra festen og krevde at direktøren ved Rikshospitalet skulle avskjedige studentene som satt i festkomiteen. I fakultetsrådet sto professor Nicolaysen opp og sa omtrent følgende: «Kan de spise etter en slik meny, ja da kan de s'gu klare praktikant-tjenesten også». Og Laache tilføyde: «De villeste føll blir de beste hester, og de lidderligste medisinerer blir de beste leger.» Laache fikk rett. De skyldige ble senere fremtredende universitetslærere.

Da Laache forlot avdelingen for siste gang i 1924 gikk han mellom rader av studenter som dannet espalier fra avdelingen, gjennom hospitalsparken ut porten. Og ut på kvelden den 31 januar 1924 gikk 400 studenter i fakkeltog fra hospitalet, opp Wergelandsveien til hjemmet hans i Oscars gate hvor Laache tok mot hyllesten fra altanen og talte til studentene.

Laache var legendeskapende.¹¹ En dag kom han gående til porten på Rikshospitalet og ble stående å betrakte oppslagtavlen. Så snur han seg og spør «Kommer jeg eller går jeg?». Han er også tillagt en vandrehistorie fra eksamen i medisin der et spørsmål var: «Hva er det med rødvin?» Det eneste riktige svar var «rødvin kan blandes med vann i alle forhold» og var angivelig måten Laache sjekket at studentene hadde vært til stede på hans forelesninger.

Ellers var han en original i bybildet med langt skjegg, hatt og frakk, alltid syklende og med dokumentmappe på bagasjebrettet. I senere år hadde han et urinkateter i hattebremmen i tilfelle det var vanskelig å late vannet. Han hadde en samlemani som studentene visste å utnytte. Han samlet på pinner, trestykker og annet brennbart. Studentene la pinner i veien der de visste han ville komme syklende og ganske riktig; Laache steg av sykkel, plukket opp pinnene og surret dem fast på bagasjebrettet før han syklet videre. En forklaring på denne store interessen for ved var at professorene på Rikshospitalet måtte finansiere oppvarmingen av kontorene sine selv. Laache var angivelig svært gjerrig og brukte enhver anledning til å redusere utgiftene til oppvarming. Blant annet satt han på en gardintrapp når han leste. Dette for å komme så høyt som mulig der varmluften samlet seg.

Avslutning

I 1930 ble et portrett av Søren Bloch Laache, malt av Hans Ødegaard (1876–1943) overrakt Det norske medicinske Selskab (figur 7). Han ble valgt til æresmedlem av Det norske medicinske Selskab i 1933 og av Den norske legeforening i 1936. Han deltok aktivt i faglige samlinger også etter at han var blitt pensjonert. I hans bibliografi utarbeidet av Isak Kobro

---

¹¹ Takk til Erlend Hem og Jon H. Laake for verdifullt materiale.

Figur 7. Søren Bloch Laache (1854–1941) malt i 1930 av Hans Ødegaard (1876–1943) og donert Det norske medicinske Selskab.

(1867–1953) er det oppført 45 arbeider i perioden 1924–1939, hvorav langt de fleste er trykte diskusjonsinnlegg fra Det norske medicinske Selskab. Han døde i 1941. I norsk medisinsk historie har han en ruvende plass som vitenskapsmann med stor bredde. Hans største innsats var i blodsykdommer og spesielt beskrivelsen av pernisiøs anemi. Han tenkte og levde for medisinen, engasjerte seg usedvanlig bredt og publiserte en strøm av artikler i

nasjonale og internasjonale tidsskrifter og på flere språk. Og han var en fremragende lærer. Var han en stabeis? Ja, hva gjaldt spesialiseringen av medisinen var han ikke på vinnerlaget. Laache skjønte at utviklingen gikk han imot og at han nok hadde tatt feil. Ved en bankett som landets indremedisinere holdt for han i 1921 sa han at han følte seg «som en ensom fugl der ikke overbeviste mange, og som selv ikke ble overbevist.» Men utviklingen har gitt han noe rett. Stadig økende spesialisering har medført flere svakheter i omsorgen for pasienter med sykdommer på tvers av organgrenser. I dag er de fleste enige om at pasientene trenger flere generelle indremedisinere.

Stein A. Evensen

professor

Universitetet i Oslo

s.a.evensen@medisin.uio.no